

gratias ago. » Hinc colligitur veterum morem fuisse, ut ante mensam illi benedicerent, et post eam Deo gratias agerent, qua de re plura dicam I Theoph. cap. iv, vers. 4 et 5.

31. SIVE MANDUCATIS, SIVE BIBITIS, SIVE ALIUD QUID FACITIS : OMNIA IN GLORIAM DEI FACITE. — Consilium hoc est, non præcepti : nec enim tenemur omnia actu, imo nec virtute, in Dei gloriam facere, licet id valde pium sit. Simili modo cap. xvi ait : « Omnia vestra in charitate fiant. » Secundo, si quis præceptum esse velit, cum Anselmo, Ambrosio et Cajetano de aptitudine et habilitate exponat, q. d. Ita manducate, bibite, omniaque vestra ita facite, ut apta et habilia sint ad gloriam Dei promovendam, scilicet ut talia sint, ex quibus glorificari possit Deus, nemo offendi, nec Dei gloria lædi; sed potius omnes edificari, et consequenter Dei gloria celebrari et propagari. Et secundum hic aptius esse, patet ex precedentibus, ubi agitur de vitando scandalo. Unde et sequitur : « Sine offensione estote Judæis, et Gentilibus, et Ecclesiis Dei. » Opponit enim Paulus gloriam Dei glorie demonum, cui serviunt qui idololatra comedunt in honorem idoli, vel cum scandalo proximorum; cum e contrario glorie Dei serviant, qui idololatrias abstinent, eaque manducant et agunt, quæ Dei honorem et cultum, salutemque proximorum juvant et promovent.

Aliter S. Thomas, I II, Quæst. C, art. 40, ad 2, respondet præceptum esse, ut aliquando homo se et omnia sua in genere referat ad Dei gloriam, quasi ad ultimum finem. Verum Apostolus hic non de uno aut altero actu, sed de eo quod continuo et semper facere oportet, loquitur.

Tertio, plenior sensus erit, si exponas, q. d. Ita studiosè Dei gloriam promoveat in omnibus (quod est consilium). « Omnia caveatis, ne quid faciatis quod glorie Dei adversetur, aut scandalum in idololatorum comestione (ad hanc enim proprie respicit) aut alia re detis, quo Deus vituperetur, quod est præcepti. Licet enim sit affirmativum hoc dictum et consilium Apostoli, tamen negativum præceptum includit. Unde non sequitur hinc omnia infidelium opera esse peccata, eo quod non faciatis ea ad gloriam Dei veri, utpote quem ignorant : quia, ut dixi, omnia sua

opera facere, actaque ea referre ad Dei gloriam, non est præcepti, sed consilii.

Moraliter hinc Tertullianus, lib. De Corona Militis, et S. Hieronymus, ad Eustochium, asserunt, moris tunc fuisse apud Christianos, ut initio operis cujusque se signarent cruce, quasi dicerent : Hoc opus fiat ad gloriam Dei in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Quarit S. Basilius in Reg. brevior., Reg. 196, Quomodo quis manducat et bibit ad gloriam Dei? Respondet, si beneficiorum Dei memor, ita animo et corpore sit compositus, ut non tanquam securus omnino manducet, sed ut qui inspectorem habeat Deum, et si proponat, non ut ventris mancipium voluptatem manducare, sed ut operarius Dei, ut vires habeat ad fortius ei serviendum, et opera ac mandata Christi exequendum : hoc est (ut brevissime dicam), si comestionem et potum referat ad laudem Dei, non querens cibi voluptatem, sed ordinans eam et offerens ad Dei gloriam, quod sane facere et consuescere debet omnes, non tantum Religioso, sed et Christianos verosque Dei cultores. Quare pulchre idem Basilius, hom. in Julittam Martyr., citans hunc Apostoli locum : « Sive comeditis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite, » ita nos hortatur : « Accumbens mense, ora : esitans panem, largitori gratiam rependito : bibis vinum, memento ejus qui illud tibi dedit ad lictitiam et infirmitatum solamen : tunica indueris, gratias agito benigno datori : suspicis in eolum et siderum pulchritudinem, proinde Deo, et cole eum qui cuncta hæc in sapientia condidit. Pari modo, oriente sole et occidente, in somno et vigilia, Deo gratias age, qui hæc omnia ad tum commodum creavit et ordinavit, ut creatorem agnoscas, ames et laudes. »

33. SICUT ET EGO PER OMNIA OMNIBUS PLACEO, — id est placere conor et salago, ut omnes edificent, neminem offendam et scandalizem; licet actu nonnullis vel ignaris, vel æmulis, vel perversis displiceam. « Placeo » enim significat hic actum inchoatum, sive studium placeendi, juxta Can. 32. Unde explicans subdit Apostolus : « Non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant. »

et po-
cila.

Christi-
ni enim
in his-
to opus
se cruce
signa-
bant
enim
Quomodo
quis pla-
cet
dicitur
ad glo-
riam Dei?

Pulchre
S. Basilius
docet
quomodo
in parti-
culari
omnis ad
Dei hono-
rem
sint fa-
cienda?

Vers. 33.
Placeo,
id est
placere
conor.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Quæritur **Transit** Apostolus a secunda questione de idololatriis ad tertiam questionem principalem, de velamento mulierum. Quæsierant enim Corinthii a Paulo, an mulieres Christianæ essent velandæ, necne? Respondet hic Paulus eas debere caput velare, maxime dum publice orant, idque probat quoque rationibus. Prima est, vers. 3 et 14, quia hoc exigit honestas et verecundia mulieribus. Secunda, vers. 7 et seq., quia subdita sunt viris. Tertia, vers. 10, quia si nudo capite prodeant, offendunt angelos. Quarta, vers. 15, quia natura dedit illis comam pro velamine. Quinta, vers. 16, quia hæc est Ecclesiæ consuetudo.

Alterâ parte capituli, vers. 17, agit de cæna Eucharistica, carpitque in ea abusum, quod scilicet in agone sive cæna communi divites excluderent pauperes, et seorsim quisque cum suis genio et ebrietas indulgeret. Unde, vers. 23, recenset Eucharistica a Christo institutionem, et scelus ac penam indigne ad illam accedentium, jubetque ut prius quisque seipsum probet, antequam accedat.

1. Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. 2. Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis : et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. 3. Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est : caput autem mulieris, vir : sicut vero Christi, Deus. 4. Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. 5. Omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum : unum enim est ac si decalvetur. 6. Nam si non velatur mulier, tondeatur. 7. Vir turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum. 7. Vir quidem non debet velare caput suum : quoniam imago et gloria Dei est, mulier autem gloria viri est. 8. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. 9. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. 10. Ideo debet mulier potestatem habere supra caput propter angelos. 11. Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino. 12. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem : omnia autem ex Deo. 13. Vos ipsi judicate : decet mulierem non velatam orare Deum? 14. Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi; 15. mulier vero si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. 16. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. 17. Hoc autem præceptio : non laudans quod non in melius, sed in deterius convenitis. 18. Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo. 19. Nam oportet et hereses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. 20. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cænam manducare. 21. Unusquisque enim suam cænam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. 22. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnit, et confunditis eos, qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo. 23. Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, 24. et gratias agens fregit, et dixit : Accipite, et manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur : hoc facite in meam commemorationem. 25. Similiter et calicem, postquam cænavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescumque bibetis, in meam commemorationem. 26. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. 27. Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. 28. Probet autem

seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. 29. Qui enim manducet et bibit indignè, iudicium sibi manducet et bibit, non dijudicans corpus Domini. 30. Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. 31. Quod si nosmetipsos dijudicaretis, non utique iudicaretur. 32. Dum iudicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. 33. Itaque fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. 34. Si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium conveniatis. Cætera autem, cum venero, disponam.

1. IMITATOIRES MEI ESTOTE, SICUT ET EGO CHRISTI. — Cohærent hoc cum fine capituli precedentis, q. d. Imitamini me, o Corinthii, in eo, quod dixi me querere non quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant: in hoc enim animarum zelo ego Christum imitor, qui non sua commoda quesivit, sed nostram salutem, cum pro ea e cœlis in terram, et carnem nostram descendit, laboravit, sudavit, mortique et cruci se obtulit.

2. LAUDO VOS, FRATRES, QUOD PER OMNIA MEI MEMORES ESTIS. — Est hæc transitio et præmissio ad novam questionem et admonitionem: quia enim Paulus mos seq. versu capere incipit Corinthiorum abusus, de non velandis mulieribus et quod ad eamdem Eucharisticam temulentiam discordes accederent, hinc correptionem suam de more præmolit, ut quasi pillulam saccharo oblitam facilius et suavius cum capiant et hauriant Corinthii. Dicit ergo: « Laudo vos, quod per omnia mei memores estis; græce ἑπι μνήμας ἀγαπητοῦ, id est, ut Erasmus, quod omnia mea memoria tenetis; vel, ut Euthymius, quod omnia quæ mea sunt memores sitis. Noster intelligit τὸ κἀγὼ, id est secundum, per; sed idem est sensus. « Omnia, » intellige præcepta, documenta, monita, ut sequitur. Rursum hæc « omnia, » id est pleraque omnia, non quidem ab omnibus, sed a plerisque melioribus et potioribus vestrum observantur: nam alioqui hæc epistola nonnulla Corinthiorum vita, ac in primis hoc capite abusus cæne Eucharisticæ, quasi a suo et Christi præcepto dissidentem, Paulus carpit et redarguit.

SICUT TRADIDI VOBIS PRÆCEPTA MEA. — Græce, καθὼς ἔδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, id est, ut etiam Beza verit, tradidi vobis traditiones. Unde cum hæc non sint scriptæ ab Apostolo; nec enim alia prior hæc (est enim hæc prima) Pauli ad Corinthios extat epistola, qua hæc traditiones eis prescripserit: hinc manifeste sequitur, non omnia quæ fidem et mores spectant, esse scripta in sacra Scriptura, sed multa viva voce tradidisse Paulum et Apostolos, ut diserte docet Paulus hoc vers., et clarior vers. 23 et ult. Idque patet, quia antequam scripta essent ea, quæ de cæna aliisque hic scribit Apostolus, eadem tamen a Paulo et a Christo, ut ipse ait vers. 23, præcepta servare tenebantur Corinthii. Eadem est ratio eorum, quæ solum tradita, nec unquam scripta sunt: lex enim tradita æque obligat atque lex scripta. Ita ex Chrysostomo Theophylactus et alii.

Multis
re voce
Ab Apo
tulis ex
dita sunt.
Lex tra
dita
quo obli
gat et
scripta.

3. VOLO AUTEM VOS SCIRE, QUOD OMNIS VIRI CAPUT CHRISTUS EST: CAPUT AUTEM MULIERIS, VIR: CAPUT VERO CHRISTI, DEUS. — Hic materiam de velandis mulieribus aggreditur Apostolus. Pro quo nota: Corinthiæ mulieres non tantum luxuri, sed et cultui Veneris erant addictissime, adeo ut quotidie mille puellas in honorem Veneris, ad ipsius templum lenonibus et lenocinio exponerent, ut dixi cap. vi in fine, idque sibi honori et pietati ducerent, putarentque se hoc modo deam Venerem sibi suisque ad felix matrimonium incedum, vel continendum, conciliaturas. Hinc consequenter erant impudentes et amatorum illicites, quos ut ad sui amorem allicerent, aperto velu, oculis et capite incedebant, suam formam ostentantes; adeo, ut hic mos Corinthi honestas, decens et elegans haberetur, et Christianæ mulieres eundem morem, quasi patrium, sibi retinendum censerent. Moverant hæc de re Paulum nonnulli Corinthii cordatiore, hæcque questionem ei proposuerunt, an Christianæ feminis liceat, vel conveniat, nudo capite incedere, vel versari, maxime in Ecclesia? Paulus respondet id non decere, nec licere, idque incipit hic probare; estque hæc prima ejus ratio: mulier est subjecta viro, quasi capiti suo; ergo velanda est: e contrario vir est subiectus Deo, tanquam gloria et imago Dei; ergo vir non est velandus; consequentiam utramque probat vers. 7 et 10.

Nota: Caput hic idem est quod dominus, superior, rector; sic Christi hominis, sive humanitatis Christi, caput et rector est Deus, caput scilicet heterogeneum, sive alterius nature, et transcendens; Christus vero proprium et homogeneum est caput Ecclesiæ, idque quatuor modis, ait D. Thomas: primo, ratione conformitatis nature cum aliis hominibus; Christus enim ut homo, est caput Ecclesiæ; secundo, ratione perfectionis gratiarum; tertio, ratione sublimitatis super omnem creaturam; quarto, ratione influentiæ in omnes, et maxime in Ecclesiam. Sic vir quatuor modis est caput mulieris, sequit D. Thomas: « Nam primo, vir est perfectior muliere, non solum quantum ad corpus, quia, ut Philosophus dicit in libro de Generatione animalium, femina est mas occasionatus; sed etiam quantum ad animæ vigorem, secundum illud Eccles. vi: Virum de mille annis reperi, mulierem ex omnibus non inveni. Secundo, quia vir naturaliter supereminet femine, secundum illud Ephes. v: Mulieres viris sicuti

Ver. 3

Nota 1a. Xpi et Ecclesie caput mulieris est caput ecclesie.

Ver. 4 et 5

Propheta hic idem est quod caput.

Non licet mulieri nudo capite incedere.

Quatuor modis est caput ecclesie.

Quatuor modis est caput mulieris.

aint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris. Tertio, quia vir influit gubernando mulierem, secundum illud Genes. iii: Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui. Quarto, vir et femina conformes sunt in natura, secundum illud Genes. ii: Faciamus ei adiutorium simile sibi. »

4 et 5. OMNIS VIR ORANS, AUT PROPHETANS VELATO CAPITE, DETURPAT CAPUT SUUM: OMNIS AUTEM MULIER ORANS, AUT PROPHETANS NON VELATO CAPITE, DETURPAT CAPUT SUUM. — Est hæc secunda ratio: Turpe est viro velari, adeoque honestas, libertas et virilitas viri requirit ut vir caput non velet, sed illud apertum liberumque exponat: e contrario turpe est mulieri non velari: nam honestas et pudor mulieribus requirit ut mulier velet caput suum; ergo mulier velanda est, non autem vir. Nota: « mulier orans, aut prophetans » prophetans » enim hic non sumitur proprie ut idem sit quod prophetam proloquens, aut explicans; sed improprie, idemque est, quod sacris hymnis et psalmis Deum laudans, eosque Deo decantans. Nam loquitur hic Paulus de publico conventu, ubi non permittit mulieri loqui, nec docere, sed bene canere, cum scilicet lotus coetus canit. Sic « propheta » pro cantore capitur I Paral. xxv, 4, et I Reg. x, 40. Sic Saul dicitur fuisse inter prophetas, id est inter cantores, Dei laudes canentes. Sic filii prophetarum in libris Regum dicuntur ii, qui Dei laudibus et cultui serviebant.

Qui sic explicat, « prophetans, » id est prophetam audiens. Verum nusquam sic capitur prophetare passive, sed semper active. Rursum mulierem hic quamlibet intelligit Apostolus, scilicet tam virginem et innuptam, quam nuptam et corruptam: omnes enim omnino velari jubet, ut docet Tertullianus, lib. De Velandis virgin., cap. iv et v, addidit ita Paulum intellexisse Corinthios, qui usque hodie, inquit, ex Pauli præcepto velant non tantum conjuges, sed et virginis suas.

DETURPAT. — Græce καταστρέβω, id est dedecorat, probro afficit caput suum, q. d. Si non velet se mulier in templo, falli contra naturalem honestatem et verecundiam illi inditam a Deo.

UNUM ENIM EST (perinde est, æque turpe est mulieri, si non veletur) AC SI DECALVETUR (1).

(1) Non modo apud Judæos, sed etiam apud gentes entiores, obtinuit mos, ut virginis et mulieres velarent caput: contra vero turpe et indecorum est habitum, mulieris nuda vultum in publico aspicere et oculis aliorum usurpari posse. Græca autem consuetudo videtur fuisse, ut mulieres velamina alia usitata, in templis tantisper eponerent, quam consuetudinem nonnulli Corinthii odio Judaismi in Ecclesiam invehere voluerunt. Paulus de ea muliere, que haud velata sacris Christianis interit, dicit: Dehonestat caput suum, id est, suum ipsius corpus, seipsum. Negligentia enim velaminis in publico, quam Rabini inter reprobiti causæ retulerunt, ipsa etiam Pauli etate suspicionem impudicitiae habuit. Unum enim est ac si decalvetur, id est, rasa esset. Nam femina tonderi non solebant, nisi quam turpes videri velient, ut in facta; aut juberentur, quod erat adulterarum pena. Cf. Westensium ad h. l.

6. NAM SI NON VELATOR MULIER, TONDRATUR. — Nam hic non est causale, sed continuativum cum emphasi, idemque valet, quod, Atque adeo si non velatur mulier, tondeatur.

TONDRATUR. — Græce καὶ ξισπηροῦ, id est etiam tondeatur, quia par est turpitude: scilicet tam turpe est mulieri non velari, quam tonderi, vel decalvari. Hinc inferunt heretici: ergo perperam et turpiter Religiosæ virgines tondentur.

Respondeo: Nego consequentiam; quia Apostolus loquitur in genere de mulieribus secularibus, maxime maritatis, iis scilicet, quæ publico in templo spectantur, non autem loquitur de Religiosis aut reclusis. Hæ enim recte comam depolunt, ut ostendant: primo, se omnem seculi ornatum continere; secundo, se non esse sub potestate viri, sed sponsum habere Christum. Isque mos fuit tempore S. Hieronymi, ut ipse ait epist. 48 ad Sabinaurum. Idem faciebant Nazareni, Num. cap. vi.

Dices: Concilium Gangrense, Can. 17, vetat religionis pretextu virgines tonderi.

Respondeo ex Sozomano, lib. III, cap. XIII, Canon iste loquitur non de Religiosis, sed de hereticis mulieribus, quæ relictis et invitis maritis, quasi Religiosis præbætu, caput tondent, et virilem habitum assumebant: hæc enim excommunicat, ut recte demonstrat Baronius, in fine tom I Annot. Adde Religiosas pro coma habere sacrum velum.

Ubi notandum est, licet Theodosius Imperator, lib. XXVII De Episcop. et Cler., Codice Theodosiano, veterit in Occidente virgines tonderi, illas nimirum quæ juniore essent, quæque extra monasterii claustra, in sæculo publico castitatem et vitam quasi religiosam profiteri vellect; idque ob periculum scandali, si, uti subinde fiebat, contineret eas resillire et labi; nam, ut bene advertit Baronius anno Christi 390 (hanc quoque legis hujus causam assignat Sozomenus, lib. VII, cap. xvii), eodem anno lata est a Theodosio lex hæc, quæ Constantinopoli matrona illa nobilis et juvenula, diaconissaque, ut videtur, a diacono in ecclesia vitata, cum de more jussu confessarii publicam quorundam peccatorum confessionem perageret, longius progressa, etiam hoc fornicationis peccatum confessæ esset, magno populi scandalo: qua de causa Nectarius hunc publicum penitentiarium et publicam confessionem sustulit; tamen communis usus semper fuit in Ecclesia, ut virginis dum religionem ingrediuntur, tondentur. Unde in Ægypto et Syria crines rescare solitas virginis Deo sacras, docet S. Hieronymus dicta epist. 48: « Moris est, inquit, in Ægypti et Syriæ monasteriis, ut tam virgo quam vidua, que se Deo voverint, et sæculo renunciantes omnes delicias sæculi conculcant, crimem monasteriorum matribus offerant descendendum, non in lecto postea, contra Apostoli voluntatem, in cæsura capite, sed ligato pariter atque velato. »

Non est turpe halitus suscipere tonderi.

Quas mulieres Constantinum fecit tonderi.

Quas Theodosius vetit tonderi.

Quas publica confessio vitabat.

VERS. 7. VIR NON DEBET VELARE CAPUT SUUM: QUONIAM IMAGO ET GLORIA DEI EST. — Est hendiadys. Sicut enim dicit poeta: « Aurum frenosque momordit, » id est frenos aureos momordit: sic dicit hic Apostolus, quod vir sit Dei imago et gloria.

Laus vi-ri est, quod sit imago et gloria Dei.

Gloria sacerdotis quid significat?

Olim summus sacerdos nudis pedibus et tecto capite parabat, ut patet Exod. xxviii, 37; in novo Testamento sacerdos Missae sacrificium calcanti, et nudo capite parant: quia, ut docet Epiphanius, haeresi 80, quae est Messalianorum, in novo Testamento Christus, qui caput nostrum est, nobis conspicuus et manifestus est, qui in lege veteri Judaeis erat velatus et absconditus. Apostolus tamen hic non solis clericis, sed omnibus viris in genere loquitur, ut patet.

Nota: Non est contra hoc præceptum Apostoli, quod sacerdotes nostri dum celebrant, amictum inter vestes sacras; nunquam enim illo inter sacrificandum caput tegunt, « sed super os casule revolvunt, » ut ait Rupertus, lib. I De Divin. Offic., cap. x. Non est ergo amictus ad tegendum caput, sed ad representandum superhumeralis pontificis in lege antiqua, ut scribunt

(1) Conf. S. Augustinum, serm. 4 in octava Pascha: « Revelanda sunt capita eorum, quod est indicium libertatis. » Imago Dei h. l. sumi non videtur illa notione consueta de morali quadam presentia et perfectione, scilicet de dominio. Hinc fuerunt ex antiquioribus Patribus qui negarent imaginem Dei pertinere ad sexum muliebrem, quatenus scilicet de dominio valet, non vero de similitudine Dei morali.

Aleumus et Rabanus; vel ad significandum velum quod Judaei texerunt oculis Christi, Matth. cap. xxvi, ut docent Dominicus Solo in IV, dist. 13, Quest. II, art. 4; Hugo Victorinus, lib. II De Sacrament., cap. iv, et alii.

Sed vult Paulus abolere Gentilium morem, qui quemadmodum primus insituerat Aeneas, ut scribunt Plutarchus et Servius, velato capite, diis suis sacrificabant et supplicabant. Quod discrimen inter Christianos orantes et Gentiles annuntiavit in Apologetico Tertullianus, adeoque ipsas feminas Romanas inter sacrificandum fuisse capite velatas testatur Varro, lib. IV De Lingua Latina, his verbis: « A ritu rica est dicta, quod Romano ritu, sacrificium feminae cum faciant, capita velant. »

MULIER AUTEM GLORIA VIRI EST. — id est mulier facta est ad gloriam viri ex viro, velut ejus officium et imago: unde illi subjecta est, et in signum subjectionis velanda.

Nota: « Mulier, » puta conjux, « est viri gloria, » id est gloriosa imago, ut dixi supra, quia Deus mulierem, scilicet Evam, formavit ex viro, ad viri similitudinem, ut virum tanquam suum exemplar ipsa quasi imago representaret. Sic est haec imago in mente et ratione; quod scilicet mulier instar viri sit predicta anima rationali, intellectus, voluntate, memoria, libertate, capaxque sit omni sapientiae, gratiae et gloriae, aequae ac vir; ac proinde mulier est imago viri, non propria: nam mulier in anima rationali par est et aequalis viro, et uterque, scilicet tam mulier quam vir, factus est ad imaginem Dei; sed improprie et analogice: quia scilicet mulier tanquam posterior et inferior facta est ex viro, illique similis creata est. Unde Apostolus non expresse dicit: Mulier est imago viri; sed tantum: « Mulier est gloria viri: » quia nimirum, ut recte annotavit Salmeron, mulier est insigne viri ornamentum, utpote quae viro data est, tum in adjutorium ad propagandum liberos et familiam gubernandam, tum in materiam et quasi ditionem, in quam vir exerceat suam jurisdictionem et dominium. Dominum enim viri non tantum se extendit ad inanimata et animalia bruta, sed etiam ad rationalia, puta ad mulieres et conjuges.

8. NON VIR EX MULIERE EST, SED MULIER EX VIRO. — Probat duabus rationibus vel indicis, quod mulier sit gloria viri, quasi capitis sui.

Primum est, quia mulier est viro posterior, et ex viro producta, ac consequenter vir est origo et principium ex quo orta est mulier.

9. SECUNDUM EST: ET ENIM NON EST CREATUS VIR TANquam PROPTER MULIEREM, SED MULIER PROPTER VIRUM, — ut scilicet esset viro in adjutorium, ad vitae societatem et prolis propagationem; sicut ergo vir est principium ex quo, ita est et finis propter quem producta est mulier; ac consequenter mulier est gloria viri, non autem vir est gloria mulieris.

Quomodo mulier est vis gloria.

Virum libertatis est insigne.

Cel per signum hic intelligitur.

10. IDEO DEBET MULIER POTESATEM HABERE SUPRA CAPUT. — Ita Graeca et Romana legunt, scilicet, potestatem; non autem velamen, ut legunt aliqui.

Nota primo: « Potestas » significat hic auctoritatem, jus, imperium, principatum, non ipsius mulieris, sed viri in mulierem; alludit enim ad Genes. iii, 16: « Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui. »

Nota secundo: « Potestas » metonymice hic significat signum potestatis viri, id est velamen, quod in capite gestat mulier, ut significet se subiectam potestati viri, ac quasi virum suo capilli insidere et dominari. « Potestas » ergo hic active ex parte viri, passive vero ex parte mulieris capitur; vide Cor. 30. Velamen enim gestamen est illius, qui potestatem in alio reveretur: sicut enim caput nudum et liberum, signum est potestatis et domini; ita si quis illud velet, signum est hanc potestatem in eo quasi velari, constringi, ac alteri astringi et subjungi. Quam ob causam Tertullianus, lib. De Corona milit., cap. xiv, hoc velamen mulierum, vocat « humilitatis suae sacrum, » et lib. De Veland. virgin., cap. xvii, « jugum illarum; » Chrysostomus vocat « insigne subjectionis; » Concilium Gangrense, sess. xvii, vocat « memoriam subjectionis. »

Nota tertio: Ab hoc velamine factum est, ut Latinis dicantur nubere mulieres, id est caput obnubere, sive velare, cum in viri potestatem transeunt; contra in viro etiam olim pileus libertinae conditionis erat insigne, teste Livio in fine lib. xlv. Unde servi in necessitate militiae ascribendi, ad pileum, id est ad libertatem, vocari dicebantur.

PROPTER ANGELOS. — Primo, ad litteram sensus est, mulieres debere habere velamen supra caput, ob reverentiam angelorum, non quod illi corpus habeant et ad libidinem incitentur, uti senserunt olim Justinus, Clemens, Tertullianus; hic enim est error, ut dixi Genes. vi; sed quia mulieres angelos habent testes honesti pudoris aut impudentiae, item obedientiae et inobedientiae suae. Ita Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, S. Thomas, Anselmus.

Secundo, Clemens, lib. II Hypotypos., per « angelos » viros bonos et sanctos accipit.

Tertio, Ambrosius, Anselmus, S. Thomas, accipiunt sacerdotes et Episcopos, qui Apoc. II, vocantur angeli, ne scilicet eos mulieres non velatae forma sua ad libidinem provocent. Un de Clemens, lib. II Paedagogi, cap. x, hic praecipit putat, non tantum ut caput tegant, sed et frontem vultumque velamine obnubent, quod honestiores in templis facere videmus. Verum primus sensus maxime literalis est et genuinus (1).

(1) Rosenmüllerius comma 10 sic verit et explicat: Quia propter usum debet velamen habere in capite propter exploratores. Velum h. l., ait, insigne dicitur, id est ad litteram, dignitas, prerogativa, omninoque omne quod praestat et eximium est, quia honoris signum erat. Eam

Est haec tertia ratio, qua probat Paulus mulieres esse velandas, videlicet quia id exigit reverentia angelorum, praesertim in templo: angeli enim templum oberant, et singulorum habitum, gestus et vol. explorant. Audi quid hac de re S. Chrysostomo contigisse, non semel, sed septies, narrat S. Nilus. S. Chrysostomi discipulus, episcopus, dicit Anastasius: « Joannes, inquit, sacerdos admirandus Ecclesiam Constantinopolitanam et totius orbis splendor, vir animi perspicacis, omni fere tempore videbat dorsum Domini referentem angelorum coetu, et tunc in primis cum divinum et incrementum sacrificium offerebatur: quo quidem tempore stupore et letitia plenus, rem praecipuis amicus enarravit. Cum cepisset, inquit, sacerdos sanctissimum sacrificium, plurimae statim eis illis virtutibus descendentes, stolis indutae splendidissimis, nudis pedibus, intentis oculis, pronae altare magno cum silentio et reverentia, quoad reverendum illud mysterium expletum fuit, circumsteterunt. Deinde hae illae singulis diffuse per totam domum, Episcopos, Presbyteris et Diaconibus distributionem corporis et pretiosi sanguinis ministrantibus adhaeserunt, et satagentes et sedulo adjuvantes. »

Idem S. Chrysostomus, homil. De Sacra mensa, admirans ait: « Ad quam assistunt Cherubim, descendunt Seraphim, qui senis alis praediti vultus demittunt: ubi omnes angeli cum sacerdote pro te legationem obeunt. » S. Ambrosius, in cap. I Luc., loquens de angelo qui apparuit Zachariae: « Utinam, inquit, nobis quoque adolescentibus altaria, sacrificium deferentibus assistat angelus, imo probeat se videndum! Non enim dubites assistere angulum quando Christus assitit, Christus immolatur. » S. Gregorius, lib. IV Dialog., cap. lviii: « Quis, ait, fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem caelos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros accesse, summis ima sociari, terrena caelestibus jungi, unum quoque ex visibilibus atque invisibilibus fieri? » S. Dionysius Areopagita, Caest. Hierar., cap. v et ix, ait angelos extremi ordinis praeesse Ecclesiasticae hierarchiae et comminationis sacrorum. Tertullianus, lib. De Oratione, cap. xiii, reprehendens abusum sedendi in Missa, sic ait: « Siquidem irreverens et assidere sub conspectu contraque inspectum ejus, quem maxime reverere ac venerari; quanto magis sub conspectu Dei vivi, angelo adhuc orationis astante, factum illud irreligiosissimum est, nisi exprobramus Deo, quod nos oratio fatigaverit? » Narrat Joannes Moschus, in Prato spir., cap. cl., Episcopum Rumeliam celebrantem coram Agapita obcausam, velamentum oris Sara, Gen. ix, 16, Alexandrini interpretes τὸ τῶν τῶν προσώπων elegantius vocarunt. Exploratores, seu speculatores, infideles scilicet, per quos approbrium illud in publicum emanare poterat. Sed Veterum sententia, imo recentiorum plurimorum, insigne placet, et simplicior est.

Angeli sunt in templo et sacrificio Missae.

Qua reverentia angelus in sacrificio Missae?

Papa, cum siseret, eo quod non videret Spiritus Sancti descensum, quem videre solebat, rogatum ab Agapito more causam, respondisse: Diaconum, qui flabellum tenet, remove ab altari: Eo remoto, solita signa apparuerunt, ipseque sacrificium perfecit. Idem S. Chrysostomo contigisse, ob Diaconum oculos conficiemtem in mulierem, narrat Metaphrastes in Vita S. Chrysostomi.

Nota, ad pudorem et honestatem, olim etiam ante Christum, velamine usas esse mulieres Judaeorum et Gentium, Trojanas, Romanas, Arabes, Lacenas. Unde Valerius Maximus, lib. VI, cap. III, horridum narrat C. Sulpitii maritale supplicium, qui uxorem dimisit, quod eam capite aperto foris versantem cognorat.

Tertullianus, lib. De Veland. virginib., cap. XVII: « Judicabunt nos, ait, Arabiae feminae Ethnice, quae non caput tantum, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo librato contentae sint dimidia frui luce, potius quam totam faciem protrituere. » Idem Tertullianus, De Corona militis, cap. IV: « Judaeis feminis, inquit, tam sollempne est velamen capitis, ut inde cognoscantur. »

De Lacenis Plutarchus in Apophth. Laconicis, in Charilla, testis est, quod earum virginis aperta facie, viris junctae mulieres velata facie prodire solite sint; ut scilicet illae maritos invenirent, istae viros habentes alibi placere non curarent. Sed sicut probro adscribitur Lacenis, ait Clemens, lib. II Praedagogi, cap. X, quod super genua tantum vestes deducatas induerent, ita nec earum virginis aperta facie prodeuntes laudantur; quod sic virginis pudor quasi venalis expositus prodereferetur.

Rursum secundo, Tertullianus, lib. De Veland. virginib., cap. II, culpata eas, quae tenui velo utebantur, quod illud irritamentum magis sit libidinis, quam tegumentum pudoris, Gentilium potius feminarum usum, quam Christo credentium comparatum. Et cap. XII, nundinatrices quasi pudicitiae habet illas, quae consilium formae a speculo petere; et speculum olim vitasse Christianas, satis indicat S. Justinus ad Severum De Vita Christiana. Denique hoc fine scripsit Tertullianus librum De Velandis virginibus, ut probet omnes, non tantum nuptas, sed et innuptas, etiam seculares, non obstante quavis consuetudine, velandas esse; quia id praecipit hic Apostolus; et sic, ait cap. IV, intellexerunt Corinthii, ut merito hodie velant virginis suas: et rationes Apostoli omnibus omnino mulieribus conveniunt, ut merito abusus censeret et corrigi debeat, quod nonnullis in locis virginis nudo plane capite incedant, scilicet ut formam ostentent et sponsum captent, cum revera tum alios, tum seipsas castiditate periculis exponant, et lenonum fraudibus sese in dies obijciant; unde tot pudicitiae naufragia videmus et audimus.

Velatur igitur virgo, ut lecta in publicum prodeat, ne vel ipsa videat quae non debeat. vel in

Virgines nudo capite incedentes se et alios periculo castitatis exponant

aliorum aspectum vultus ejus incurrat. Innumerales enim per aspectum vel ipsa perierunt, vel alios occiderunt, ut summa cautio oculis merito sit adhibenda. Unde Tertullianus loco mox citando: « Omnis, ait, publicatio virginis bonae, stupri passio est: » nimirum quia quae aperto vultu oculis suis libere vagatur, ut videat et videatur, facile in spiritu violatur. Et haec ipsa evagatio index est animi non satis casti. Unde subdit Tertullianus: « Indue armaturam pudoris, circumduce vallum reverendiae, murum sexui tuo strue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos. » Haec officio optime serviunt calyptae Brabanticae (quas Heucas vocant) superne coepta pileis, quos honestiores ita dimittunt, ut pene totam faciem tegant et obumbrant.

Hinc tertio, olim habitus sacrarum virginum fuit flammem, seu sacrum velum, de quo Tertullianus, De Velandis virginib., cap. XV: « Para, ait, virginitas semper timida oculos fugit, confugi ad velamen capitis, quasi ad galeam, contra ictus tentationum, contra jecula sacerdotum, contra suspiciones et susurros; » additque haec vela solempniter solere benedici, indeque virginis dici Deo nuptas et desponsatas. Unde et Innocentius I ad Victoric., epist. 2, cap. XII: « Quae, inquit, Christo spiritaliter nubunt et a sacerdotibus velantur. » Ad haec olim haec virginis pulla veste indebantur, et operiebantur pallio. E contrario viri Christiani habitum prisicum ita pungit Lucianus in Philopatru, « Pallium putre, sine calceis (nudipedes ergo, vel certe soleis olim incedebant Christiani, uti jam Capucini) et tegmine, nudo capite, detonsa coma. »

Nota: Ut mulier comam alat, non autem vir, non est absolute praecipuum naturae, aut divinum, aut Ecclesiasticum. Unde, ut dixi vers. 6, feminae Religiosae comam ressecant: e contrario gentes nonnullae olim comam in viris habebant pro decore et ornamento, ut Galli, a quibus dieta est Gallia Comata; et Aethivi, quos passim Homerus vocat καρηφοβερα; Ἀγαιος, id est erinitos Aethiops. Romani quoque priscae comam alebant, et sero nimirum sub tempore Scipionis Africani, tonsoribus uti coeperunt. Primi tonsores ex Sicilia, inquit Plinius, lib. VII, cap. LIX, in Italiam venerunt, anno post Romam conditam 434; ante inlonsi fuere. Lycurgus quoque Lacedaemones voluit comam retinere. Paulus ergo non praecipuum hic, sed honestatem et decentiam naturae insinuat, scilicet naturaliter decere, ut femina cum in publicum prodit, comata et velata prodeat, non autem vir: hanc tamen naturae decentiam Paulus hic sancit, et instar praecipii a Corinthiis servari vult, unde subdit:

11. VERUMTAMEN NEQUE VIR SINE MULIERE, NEQUE MULIER SINE VIRO, IN DOMINO. — Refert haec non ad versum proxime praecedentem (quem proinde apte Biblia Plantini parenthesi interceptiunt), sed ad superiorem, vers. nonum: quod enim ibi dixit, mulierem creatam esse propter virum, ne viris superbiendi, mulieribus sibi indignandi occasione dedisset videatur. Apostolus, hic mitigat, dicens, neque mulierem sine viro, nec virum sine muliere esse posse in conjugio: alter enim aliterius, utpote conjugis, opae indiget, idque « in Domino, » id est Domino ita volente et disponente, vel per Dominum, et Domino auctore. Ita Ambrosius, et patet ex vers. seq.

Posset secundo, sic accipi, « in Domino, » scilicet Christo, hoc est, in re et lege Christiana: vide Can. 25 et 37, q. d. Ad normam Christianae legis et ordinationis divinae viri et mulier invicem se juvent, filios procreant, eosque pie educant. Videtur enim submonere conjuges sui officii, et Christianae pietatis.

12. NAM Sicut MULIER (prima, EVA) DE VIRO (formata est), ITA ET VIR PER MULIEREM (concipitur, formatur, nascitur, propagatur): OMNIA AUTEM ex Deo — sunt, ordinantur et disponuntur.

14. NEC IPSA NATURA DOXET VOS — id quod uere-

Flammem vestim virginitatis

Qua illa fuerit vestitus vir ginnus? quae viri caritas sit?

Vers. 11.

Vers. 14.

cedit, scilicet decere mulierem non velatam orare; sed potius ejus contrarium, scilicet id quod seculi occulit: « Quod vir si comam nutriat, ignominia est illi: mulier vero, si comam nutriat, gloria est illi. » Hebraei enim, qualis erat Paulus, concise loquuntur, et multa subaudiunt, ut dixi Can. 38. Unde Graeca et quaedam Latina clarius per interrogationem haec legunt, ἢ οὐκ ἀξίον ἔστιν ἐπισημαίνεσθαι ὑμᾶς; hoc est, ut Syrus, anne, vel nomine ipsa natura docet vos? Noster Interpres non legit ἢ οὐκ ἀξίον, sed οὐκ ἀξίον tantum.

15. VIR SI COMAM NUTRIAT, IGNOMINIA EST ILLI. — Quia alere comam est contra decus virile, est animi mollis et effeminati, ni fiat valetudinis, aut frigiditatis causa. Hinc S. Augustinus, lib. De Opere monach., refellit monachos quosdam, qui comam promissam habebant usque ad humeros, ut speciem et nomen sanctitatis captarent. Rursum virum decet aperto capite orare, mulierem velato, uti haec non probavit Apostolus: ergo mulier comam alere debet, non autem vir: coma enim a natura data est illi pro velamine. Comam longam et promissam hic intellige, qualis est mulierum.

Nota: Ut mulier comam alat, non autem vir, non est absolute praecipuum naturae, aut divinum, aut Ecclesiasticum. Unde, ut dixi vers. 6, feminae Religiosae comam ressecant: e contrario gentes nonnullae olim comam in viris habebant pro decore et ornamento, ut Galli, a quibus dieta est Gallia Comata; et Aethivi, quos passim Homerus vocat καρηφοβερα; Ἀγαιος, id est erinitos Aethiops. Romani quoque priscae comam alebant, et sero nimirum sub tempore Scipionis Africani, tonsoribus uti coeperunt. Primi tonsores ex Sicilia, inquit Plinius, lib. VII, cap. LIX, in Italiam venerunt, anno post Romam conditam 434; ante inlonsi fuere. Lycurgus quoque Lacedaemones voluit comam retinere. Paulus ergo non praecipuum hic, sed honestatem et decentiam naturae insinuat, scilicet naturaliter decere, ut femina cum in publicum prodit, comata et velata prodeat, non autem vir: hanc tamen naturae decentiam Paulus hic sancit, et instar praecipii a Corinthiis servari vult, unde subdit:

16. SI QUES AUTEM VIDETUR CONTENTIOSUS ESSE. — « Contentiosus, » ut scilicet contendat, non veritatis, sed et gloriae et victoriae studio (hoc enim significat Graecum ἐπιμαίνεσθαι) feminas Christianas velandas non esse, cum in templo orant, sed pristinum Gentilium morem et nuditatem retinere debere.

17. HOC AUTEM PRAECIPIO. — Est haec quarta ratio probans mulieres esse velandas, petita ab ipsa natura, quae mulieri comam dedit pro velamine, ut doceret eam esse velandam.

HOC AUTEM PRAECIPIO: NON LAUDANS, QUOD NON IN MELIUS, SED IN DETERIUS CONVENITIS. — q. d. Hoc praecipium velandis mulieribus ita praecipio, ut interim vos non laudem in eo quod sequitur, scilicet,

« quod non in melius, sed in deterius convenitis; » quod quid sit, explicat vers. seq. dicens:

18. CONVENIENTIBUS VOBIS IN ECCLESIAM, AUDIO SCISSURAS ESSE INTER VOS. — Ubi nota nomen ecclesiam: inde enim sequitur, jam tum tempore Pauli fuisse ecclesias et temple. Vide de prisca ecclesiae forma, picturis, crempa, distinctione loci feminae, virginum, virorum, Baronium in hunc Apostoli locum.

Transit hic Apostolus a velamine mulierum ad abusus Corinthiorum in caena Eucharistica corrigendos.

19. NAM OPORTET ET HERESSES ESSE, — spectata nimirum humana instantia, superbia, novitate et pronitate, qualis erat Corinthiorum, ut dicerent: « Ego sum Pauli, Ego Apollo, » Deo permittente ad suorum probationem, necesse est et oportet sequi hereses. Ita Cajetanus, Ambrosius, Chrysostomus.

HERESSES, — hoc est, schismata et sectas, tum in fide, tum in moribus, quales erant hic apud Corinthios in caena Eucharistica, nimirum de loco recumbendi, de tempore cenae inchoandae, de cibis et potibus, de sociis et convivis: nam in caena Dominica et agape Corinthii divites excludendaes pauperes, et seorsim illam peragebant, ut patet ex seq. (1).

UT ET QUI PROBATI SUNT (qui probi, solidi ac firmi sunt), MANIFESTI FIANT. — Tempore enim haereses et schismatis manifestatur quinam in fide et pietate fundati et constantes sint, uti hic apud Corinthios manifestabantur constantia et patientia pauperum, quos divites aspernabantur; rursum modestia et charitas divitum illorum, qui odeant schismata, et pauperes ad cenas et agapes suas advocebant. Ita ex Chrysostomo Theophylactus. (Eoumenius.

20. CONVENIENTIBUS ERGO VOBIS IN UNUM, JAM NON EST DOMINICAM COENAM MANUCURARE, — q. d. Dum convenientis tali modo ad Eucharistiam et cenam Christi Domini, jam vestra coma non est caena dominica, uti esse solebat; et vestrum manucurare jam non est dominicam cenam manucurare, uti olim erat; non instituitis cenam Domini (qui omnes Apostolos, quin et Judam cenae suae sobriae et pie adhibuit), sed Baechi aut Martis. Convenitis enim ad vos inebriandum, et pauperes excludendum: itaque qui libet in se ebrius, in pauperes vero violentius est, Ita Anselmus, Chrysostomus, Theophylactus.

Potest secundo, cum Vatablo et Erasmo Graecum ἀνα εἰς capi pro εἰς ἑστῆν, « non est, » hoc est, Apollonius, etiam in publicis convitiis partes fecisse, ita ut in sacris convitiis instituentis res suas sibi haberent illi, suas illi.

(1) Rectius: Diversarum partium homines, ne in ipse quidem conventibus sacris, a mutuis ollis abstinere. Videtur illi, qui dicebant se esse Cephas, se esse Apollonius, etiam in publicis convitiis partes fecisse, ita ut in sacris convitiis instituentis res suas sibi haberent illi, suas illi.

Vers. 18. Tempora Pauli templa fuerunt

Vers. 19. Qua ratione oportet haereses esse?

Qua schismata apud Corinthios in caena Eucharistica fuerint?

Fructus laborum.

est et nervosior, magisque pungit Corinthios.
 21. UNUSQUISQUE ENIM SUAM COENAM PRÆSUMIT. — *Primo*, S. Augustinus, *epist.* 118: « Præsumit, » inquit, hoc est, *sumit ante synaxim*; hoc enim proprie est presumere: et quia ad hanc præsumptionem tollendam, jubet vers. 33, ut invicem sese expectent, scilicet in cœna ante sanctam synaxim: nam in ipsa sacra synaxi, vel post eam non videtur opus fuisse expectatione, cum ea non celebraretur, nisi postquam omnes convenissent, eamque promiscue sumebant pauperes mixti divitibus.

Ubi nota: Tempore Pauli, Christiani, ut imitarentur Christum (qui post cenam agni et communem, Eucharistiam instituit), ante cenam Eucharisticam, instituebant cenam communem omnium Christianis, tam pauperibus quam divitibus, idque in mutua et charitatis symbolum. Perduravit hic mos in nonnullis Ecclesiis per multo sæcula: nam Sezomeni adhuc tempore, ut ipse narrat lib. VII *Histor.*, cap. XXIX, in Ægypto, multis urbibus et pagis, sumpta cœna vulgaris, exemplo Christi celebrabant et sumebant sanctam synaxim. Idem de aliis quibusdam Ecclesiis indicat Concilium Cartaginense III, *can.* 29. Hunc morem, ubi et quandoque permixtus fuit, non taxat hic Apostolus, sed ejus abusum, in his, qui in hac cœna se inebriabant, sinentes alios pauperes esurire. Hoc enim taxans, subdit: « Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est; » et: « Qui manducet indigne, » hoc est, in peccato mortali ebrietatis et contemptus pauperum, « reus erit corporis et sanguinis Domini. » Rursum charitatem, vers. 33: « Itaque, fratres, inquit, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate: si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium conveniatis; » scilicet, dum convenitis, ut cenam Dominicam sive Eucharisticam manducetis, ut dixit vers. 20. Ergo loquitur de conventu qui fiebat ante, non autem post cenam Eucharisticam.

Secundo, tamen alii accipiunt rō cenam suam *presumat*, de agape post sanctam synaxim. Pro quo nota, in primitiva Ecclesia, ad imitationem cœnæ Christi, solitis ditiores post sanctam communionem, cenam in Ecclesia instruere omnibus, tam divitibus quam pauperibus, in charitate, *charitas*; sed refigescente charitate, crescente multitudinē fidelium, res abiit in abusum. Divites enim privatam suam cenam præoccupabant et instructabant sumptuosissime etiam ad ebrietatem, pauperibus vel exclusis, vel non expectatis, multo minus invitatis, ut significatur vers. 33, et hoc videtur hic taxare Apostolus. Vide Chrysostomum in morali, sub finem *hom.* 23; Tertullianum, *Apolog.* XXIX, et Baronium hic. Hæc de causa Concilium Laodicense, *can.* 28, agapes in Ecclesia fieri vetuit.

Varum prior explicatio verior et solidior est,

ob rationes ibi illatas (1): agape enim hoc tempore Pauli fiebat, non post, sed ante sacram panem; licet paulo post prima hæc Ecclesia tempora, scilicet cum Ecclesia sanxit, ut Eucharistia ob reverentiam, nonnisi a jejuniis sumeretur, post Eucharistiam celebrata sit hæc agape, ut patet ex Tertulliano et Chrysostomo jam citatis, et ex Augustino, *epist.* 118. Unde pari ratione hic Apostolus loquitur, is qui post Eucharistiam celebrant divitum agapam, accommodari potest; Apostolus enim taxat ebrietates et arrogantias in agape, sive ea sit ante, sive post Eucharistiam. Quare inepte Novantes aliquid hunc Apostoli locum torquent contra Missas privatas, in quibus solus sacerdos communicat, quia scilicet nemo alius vult communicare: eos enim non excludit: imo optat Ecclesia, ait Concilium Tridentinum, *sess.* XXII, *can.* 6 et *can.* 8, ut qui Missam audiunt, etiam communent. Nam Apostolus hæc de re hic non agit, nec de cœna Eucharistica loquitur, sed de vulgari et communi, sive agape, uti ostendi.

PRÆSUMIT AD MANDUCANDUM, — præsumit manducare, vel presumit manducandum, scilicet suam cenam. Est hebraismus.

22. NON QUID DOMOS NON HABETIS AD MANDUCANDUM ET BEBENDUM? AUT ECCLESIAM DEI CONTENENTIS: ET CONFUNDITIS EOS (pudore afficitis pauperes) QUI NON HABENT — opes et delicias, quas in commune symbolum cum divitibus conferant? q. d. Si vultis convivari, et genio indulgere, inter æquales domi id facite, non in ecclesia. Si enim in ecclesia id facitis, dupliciter peccatis.

Primo, quod ecclesiam vestra crapula contaminetis et pollutatis.
Secundo, quod pauperes negligendo et pudefaciendo, Ecclesiam Christianam, que communis est pauperibus et divitibus, dividatis et discindatis.

23. EGO ENIM ACCEPI A DOMINO, QUOD ET TRADIDI VOBIS, — non scripto, ut patet, sed viva voce. Nota hunc locum pro traditionibus, quas orthodoxi verbo Dei scripto adjungendas docent.

24. DOMINUS JESUS IN QUA NOCTE TRADEBATUR (a Juda et Judæis in mortem et crucem) ACCIPIT PANEM, ET GRATIAS AGENS FREGIT, ET DIXIT: ACCIPIE, ET MANDUCATE: HOC EST CORPUS MEUM, QUOD PRO VOBIS TRADETUR. — Nota hic quinque actiones Christi. *Primo*, Christus accepit panem; *secundo*, gratias egit Patri; *tertio*, panem benedixit, ut habet *Matth.* XXVI, 26; *quarto*, panem fregit; *quinto*, porrexit, et inter porrigendum dixit: « Accipite et manducate, hoc est corpus meum. » hæc enim verba tam porrigenti sunt quam consecranti.

Hinc ruit argumentum Calvini: Omnia, inquit, verba hic, scilicet, « accepit, benedixit, fregit, dedit, » respiciunt et referunt panem; ergo panem

(1) Posterior tamen explicatio præplacet multis, quos inter Alliohi ad h. l.

nem acceperunt et comederunt Apostoli, non corpus Christi.

Respondeo ad antecedens: Hæc verba referunt panem, non qui manebat panis, sed qui inter dandum, vi verborum et consecrationis Christi, convertebatur in corpus Christi. Sic dicere potest Christus in Canna Galilæe: « Accipite, et bibite, hoc est enim vinum, » si per hæc verba mutare voluisset aquam in vinum. Sic vulgo dicimus: Herodes S. Joannem incarcerationi, occidit, sepelivit, vel sepeliri permisit, cum tamen non incarcerationi eundem, quem sepelivit; quia hominem incarcerationi, cadaver vero occisi sepelivit. Talis ergo, et consequenter æque vulgaris, est hæc Evangelistarum et Pauli de Eucharistia locutio.

Nota *secundo*, ex eo quod Christus ait: « Accipite, hoc est enim, » etc., hinc videri Christum unum panem accepisse, cumque inter consecrandum fregisse in duodecim partes, simulque singulis Apostolis unum distribuisse, quam quisque et videtur manum accepisse. Unde et diu in Ecclesia Christianis fidelibus Eucharistia in manus data fuit, ut patet ex Tertulliano, lib. *De Spectaculis*; ex Cyrillo Hierosolymitano, *catechesi* 3 mystagog; ex S. Augustino, *serm.* 44. Postea tamen, periculi et reverentie causa, in eo data est Eucharistia.

HOC EST CORPUS MEUM. — Hærefici tropum, alii metonymiam, alii allum esse volunt, et hunc esse sensum: Hoc est figura corporis mei, aut: Hoc significat corpus meum.

Sed nullum hic esse tropum patet *primo*, ex demonstratione pronominis *hoc*, et ex voce « corpus meum, et sanguis meus, » adeoque ex tota sententia, que clarissime hoc significat, ut clarior dici non poterit. Accedit, quod Christus in ultimo hoc vite sue die suum testamentum condiderit, et novum æternumque fœdus instituerit cum rudibus et charissimis suis discipulis, quodque prestantissimum Sacramentum, dogma patet ac mysterium Christiane religionis fundarit et exhibuerit, que omnia verbis clarissimis proponi solent et debent. Quis enim credat summam Christi sapientiam ac bonitatem ultimis suis verbis dedisse inevitabilem occasionem falsi dogmatis et perpetue idololatricæ? quod sane fecit, si verba hæc tam clara: « Hoc est corpus meum, » tropice tantum et figurate intelligi voluerit. Si enim ita est, ergo tota Ecclesia jam per 1300 annos in gravissimo errore et idololatrica versata est, idque occasione verborum Christi, que ita aperta sunt, ut Lutherus Argentinienses scribat: « Quod si Carolus mihi persuadere potuisset, in Sacramento præfer panem et vinum esse nihil, magno beneficio me sibi devinxisset: hæc enim re valde papatui incommodassem. Verum ego me captum video, nulla elabendi via relicta: textus enim Evangelii nimis apertus est et potens, qui facile convelli non potest, multo minus verbis aut glossis et capite vertiginoso confectis subverti. »

Secundo, Si in Eucharistia est et manet panis, ergo figura panis successit figura agni. Quis autem perperam id fieri et dici non videt? agnus enim occisus in lego veteri, clarius significabat Christum patientem quam panis in lege nova. Rursum frigidæ et ineptæ agnus fuisse typus Eucharistie, que nudus est panis secundum Calvinum. Quis enim non mallet agnum habere tam in se quam in figuram Christi, potius quam panem? *Tertio*, id magis patet in consecratione calicis: « Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis effundetur: » quod clarissimum est in Greco apud Lucam, cap. XXII, οὗτο τὸ αἷμα τὸ κατὰ

ita Lutherus. Et Philippus Melancthon ad *Freder. Myconium*: « Si pro corpore, inquit, figuram corporis accipias, quid non poteri eludi hæc arte? Sic licebit totam religionis formam transformare. » Ita Philippus. Scilicet sic cum Serveto Patrem, Filium, Spiritum Sanctum tria tantum esse nomina unius Dei, non tres personas; Christum assumpsisse carnem, sed phantasticam; passum mortuumque, sed tantum per imaginem et phantasma, cum Manichæis interpretari licebit; denique dicere a pari quis poterit, non nisi per tropum Evangelia esse Evangelia, Christum esse Christum, Deum esse Deum, ut tandem, quod multis eorum contingit, nil credant. Vide quam hic fenestram atheismo Sacramentarii aperiant. Verissime dixit et prædixit Carolinus Hosius, hæreticos tandem fore atheos, et hæresis omnis finem esse atheismum. Nimirum data a Catholica fide ad hæresim descendent, in eaque nihil inveniunt stabile, nihil constans, nihil solidum; quid restat, nisi ut hæresim abjiciant, nihil credant, fatque id quod cecinit Psaltes, *Psal.* LXVII: « Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus, » Utinam id in dies non experiremur!

Rursum non solum Paulus, et eius alii omnes, videlicet Mattheus, Marcus, Lucas, eodem modo, iisdemque verbis, « Hoc est corpus meum, » hic est sanguis meus, » hæc cenam et historiam enarrant, et Syrus Interpres disertissime, *Marci* XV, 22, אֵת הַכֶּמֶן הַזֶּה הוּא הוֹעֵי אֵת הַכֶּמֶן הַזֶּה הוּא הוֹעֵי, corpus meum: nullus est qui tropum explicet, vel insinuet, uti alibi solet unus alium, cum obscurior est, explicare. Quo argumento convictus Erasmus, Conrado Pellicano, a quo ad Zuinglianismum sollicitabatur, ita rescribit: « Ad id, videlicet non esse in Eucharistia verum corpus Christi, negavi semper me posse animum inducere, præsertim cum evangelicæ atque apostolicæ literæ tam evidenter nominent corpus quod datur, et sanguinem qui effunditur. » Et infra: « Si tibi persuasum est, in synaxi nihil esse præter panem et vinum, ego membratim discepto malim, et omnia perpeli, quam profiteri idem quod tu profiteris; nec patiar ut tui istius dogmatis me auctorem facias, vel comitem. Ita mihi contingat nunquam a Christo sejungi, amen. » Ita Erasmus.

Secundo, Si in Eucharistia est et manet panis, ergo figura panis successit figura agni. Quis autem perperam id fieri et dici non videt? agnus enim occisus in lego veteri, clarius significabat Christum patientem quam panis in lege nova. Rursum frigidæ et ineptæ agnus fuisse typus Eucharistie, que nudus est panis secundum Calvinum. Quis enim non mallet agnum habere tam in se quam in figuram Christi, potius quam panem? *Tertio*, id magis patet in consecratione calicis: « Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis effundetur: » quod clarissimum est in Greco apud Lucam, cap. XXII, οὗτο τὸ αἷμα τὸ κατὰ

Tertium nimum Melancthon de eodem sent.

Hærefici sunt abid.

Erasmus dicit se velle discepto pro veritate Eucharistia.

Secundo argumtum præcipue realiam præsentiam Christi Eucharistia.

Tertium argumtum.

Ver. 21. Quest. 20. Presumit? Prima explicatio et germana.

Quare olim ante Eucharistiam instituebant cenam communem omnium Christianis?

Secunda explicatio.

Quid sit hic symbolum, ideoque quæ vocabatur, quasi dicas, charitas; sed refigescente charitate, crescente multitudinē fidelium, res abiit in abusum.

Quare et quæ præcipue hinc notanda sunt?

Mala hæc locum torquent Novantes contra Missas privatas.

Ver. 22.

Astruatur veritas horum horum, hoc est corpus meum. Primum argumentum præsentiam in his verbis non esse tropum.

Quinque actiones Christi in institutione Eucharistia.

Obiicit Calvinus, Resp. ad obiectum.

